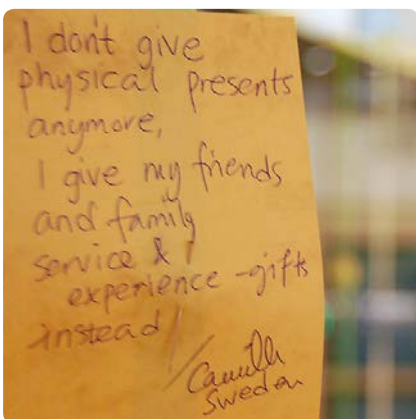

Från ord till handling – hållbara livsstilar

Resultat från nationell
Verkstad för hållbara livsstilar
18-19 november 2015

RAPPORT 6703 • MARS 2016

Från ord till handling – hållbara livsstilar

Resultat från nationell
Verkstad för hållbara livsstilar
18–19 november 2015

NATURVÅRDSVERKET

Beställningar

Ordertel: 08-505 933 40

Orderfax: 08-505 933 99

E-post: natur@cm.se

Postadress: Arkitektkopia AB, Box 110 93, 161 11 Bromma

Internet: www.naturvardsverket.se/publikationer

Naturvårdsverket

Tel: 010-698 10 00, fax: 010-698 10 99

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, SE-106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

ISBN 978-91-620-6703-8

ISSN 0282-7298

© Naturvårdsverket 2016

Tryck: Arkitektkopia AB, Bromma 2016

Omslagsfoto: Annika Hagberg och Andrea Hvistendahl

Förord

Vi behöver bryta sambandet mellan ekonomisk tillväxt och negativ miljöpåverkan. Ur ett konsumtionsperspektiv, som beaktar miljöbelastningen under hela livscykeln, oavsett var varan eller tjänsten produceras, har frikoppling inte skett. Konsumtionsmönsters påverkan på miljö och hälsa behöver minska både i Sverige och utanför våra gränser. Sverige och andra utvecklade länder behöver ta täten och aktivt bidra till att de globala hållbarhetsmålen nås.

Denna rapport redovisar resultatet från en nationell verkstad med syftet att identifiera konkreta åtgärder för hur vi i Sverige ska kunna gå från ord till handling för mer hållbara livsstilar med fokus på den ekologiska dimensionen. Verkstaden, som hölls på Naturvårdsverket 18–19 november 2015, samlade 140 deltagare från olika delar av samhället. Verkstaden arrangerades inom ramen för myndighetens roll att samordna det nationella genomförandet av FN:s tioåriga ramverk av program för hållbar konsumtion och produktion, 10 YFP.

Naturvårdsverket vill framföra ett stort tack till alla medverkande, inte minst alla ni som bidragit med frivilliga insatser i planering, genomförande och rapportering. Vår förhoppning är att de insikter, idéer och förslag, som identifierades tas vidare och omsätts i handling. En omställning till mer hållbara livsstilar är nödvändigt för att vi ska nå generationsmålet och flera av miljökvalitetsmålen.

Rapporten har sammanställts av EKKO AB på uppdrag av Naturvårdsverket. Författare är Annika Hagberg och Eva Krutmeijer. Eva Ahlner har varit Naturvårdsverkets projektledare.

Naturvårdsverket mars 2016

Martin Eriksson

Innehåll

FÖRORD	3
SAMMANFATTNING	7
SUMMARY	9
BAKGRUND	12
1. RESULTAT FRÅN WORKSHOPS	14
Övergripande slutsatser från diskussionerna	14
Livscykel­­tänk gör valet enklare – om betydelsen av livscykel­­perspektiv	14
Jag delar, alltså är jag – om kollaborativ konsumtion och att ”ägodela”	15
Hållbart digitalt: kombination av två starka trender – om digitaliseringens roll	15
Regional samverkan på riktigt – om regionernas roll för hållbara livsstilar	16
Staden som katalysator för förändring – om stadens roll för hållbara livsstilar	17
Det börjar i skolan – om skolans roll för hållbara livsstilar	17
Berättelsens makt – om medias roll för hållbara livsstilar	19
2. FORTSATT ARBETE – KONKRETA ÅTAGANDEN	20
Stabil struktur i kommunernas arbete med hållbara livsstilar	20
Betydelsen av utbildning för hållbara livsstilar	20
Att ta vara på digitaliseringens potential för hållbara livsstilar	21
Sverige värd för internationellt utbyte om hållbara livsstilar och utbildning	21
Folkhälsa	22
Nationell samling kring hållbara livsstilar i Göteborg 2016	22
BILAGA 1. REFERAT FRÅN VERKSTAD FÖR HÅLLBARA LIVSSTILAR	23
Inledning	23
Från ord till handling – så når vi hållbara livsstilar	24
Kreativ samverkan	25
Hur går vi vidare?	27
Hållbara livsstilar – en del i FN:s hållbarhetsagenda	28
BILAGA 2. IDÉER INFÖR FORTSATT ARBETE	31

Sammanfattning

I november 2015 anordnade Naturvårdsverket en verkstad med syftet att identifiera konkreta åtgärder för hur vi i Sverige ska kunna gå från ord till handling för mer hållbara livsstilar med fokus på den ekologiska dimensionen. Verkstaden arrangerades inom ramen för myndighetens roll att samordna det nationella genomförandet av det tioåriga globala ramverket av program för hållbar konsumtion och produktion, 10YFP och samlade 140 deltagare från olika delar av samhället. Plenumsessioner med talare blandades med mingelmöjligheter, interaktiva konstinslag och sju parallella workshops, kallade ”stationer”. Engagemanget och initiativkraften gick inte att ta miste på och resultatet redovisas i denna rapport, dels i form av ett referat från hela Verkstaden och dels i form av förslag till fortsatt arbete och konkreta åtaganden.

Frågor om hållbar konsumtion och hållbara livsstilar är extra komplicerade och känsliga eftersom de ifrågasätter de val vi alla gör i vår vardag. Hur växelverkan ser ut mellan vad som styr vårt beteende som konsumenter och hur företag anpassar sina erbjudanden, marknadsföring och affärsplaner diskuterades ur många olika aspekter.

För att åstadkomma långsiktiga förändringar mot mer hållbara livsstilar inser många aktörer att det nu är hög tid att ”lägga in en ny växel” och på allvar ta tag i de aspekter som är mest relevanta för just dem, samtidigt som de tar initiativ till fler samarbeten med andra aktörer. Detta hindrar inte att många aktörer efterlyser kraftfulla och långsiktiga politiska signaler: ju tydligare mål man har att arbeta mot, desto effektivare samverkan. Flera deltagare efterfrågade tydligare direktiv till kommuner och myndigheter och ett reviderat skattesystem för att de påbörjade förändringarna ska kunna slå igenom brett på alla områden i samhället. De som ligger i framkant idag känner ofta en frustration över bristen på en långsiktig politik som skapar goda förutsättningar för en hållbar utveckling.

Överhuvudtaget märktes en tydlig intresseförskjutning bland deltagarna från ett individ- till ett systemperspektiv på frågorna. Detta är inte bara uppmuntrande för politiska beslutsfattare på nationell nivå, utan också för regionala politiker. Flera bra idéer och förslag finns att hämta i denna rapport – inte minst för att underlätta mer samarbeten mellan olika sektorer, t.ex. mellan offentliga institutioner, privata företag och ideella föreningar.

Politiker och andra beslutsfattare kan hämta mycket kunskap från forskning kring konsumenters beteenden, normer och värderingar. Ett sätt att undersöka och förstå individers val och beslut går under beteckningen ”nudging”: att lockas eller ”puffas” att välja det ena i stället för det andra. Forskningsinstitutet Behaviour Insights Team (BIT) i Storbritannien har gjort många studier kring hur vårt beteende kan ändras genom ”nudging” och Toby Park från BIT gav ett mycket uppskattat föredrag på detta ämne.

Att anamma livscykelperspektiv och strängare krav på hållbar produktion och design var ett annat konkret område som lyftes fram, liksom vikten av att

kombinera den digitala utvecklingen med hållbarhetsfrågorna på kloka och innovativa sätt, och att se till att hållbar utveckling verkligen integreras i hela det svenska utbildningssystemet.

Att hållbara livsstilar är ett komplext och mångfacetterat område avspeglades i alla diskussioner, stationer och presentationer. Därför var det också många som betonade vikten av att representanter för många olika aktörer och sektorer träffas för att utmaningarna ska kunna angripas bättre. Här drog Verkstadens unga rapportörer, med inblick i samtliga parallella stationer, en viktig slutsats: I de grupper där många olika aktörer var representerade, verkade det gå fortare att komma fram med fler bra idéer, och kreativiteten och energin i rummet blev större.

Mot bakgrund av detta var det inte förvånande att många pekade på just bredden av deltagare som en positiv upplevelse. Många fick chans att träffa personer och bekanta sig med organisationer de aldrig träffat tidigare – ”trots att jag jobbat med de här frågorna så länge”, som någon utbrast i en paus. Särskilt ska här betonas närvaron av de unga deltagarna, som bidrog med nya perspektiv och annorlunda sätt att tänka. Även inslaget av konst genom Andrea Hvistendahls installation ”Down to Earth Up to People” blev ett sätt för deltagarna att bidra med sina egna erfarenheter och idéer och se hur mindre delar blir till en större helhet som både inspirerar och berör.

I samband med Verkstaden förmedlades även flera konkreta åtaganden som främjar genomförande av 10YFP. De finns närmare beskrivna i rapporten och handlar om:

- Stabil struktur i kommunernas arbete med hållbara livsstilar – Naturvårdsverket.
- Betydelsen av utbildning för hållbara livsstilar – Uppsala Universitet, SWEDESD, Swedish International Centre of Education for Sustainable Development.
- Sverige värd för internationellt utbyte om hållbara livsstilar och utbildning – Stockholm Environment Institute, SEI.
- Ta vara på digitaliseringens potential för hållbara livsstilar – KTH, CESC – Centre for Sustainable Communications och IVL Svenska Miljöinstitutet.
- Folkhälsa – Länsstyrelserna i samverkan, RUS och Länsstyrelsen Dalarna.
- Nationell samling kring hållbara livsstilar i Göteborg 8–9 november 2016 – Göteborgs stad.

Summary

In November 2015 the Swedish Environmental Protection Agency organised a workshop with the aim of identifying concrete measures for the way in which Sweden can translate words into action to achieve a more sustainable lifestyle focusing on the ecological dimension. The Workshop was organised as part of the Agency's task of coordinating the national implementation of the global 10 Year Framework Programme on Sustainable Consumption and Production (10YFP) and attracted 140 participants from different areas of society. Plenary sessions with speakers were combined with the opportunity to mingle, interactive art activities and seven parallel workshops called "stations". There was no mistaking the extent of commitment and drive, and the results are presented in this report, partly in the form of a summary provided by the Workshop as a whole and partly in the form of proposals for further work and concrete measures to be undertaken.

Questions about sustainable consumption and lifestyles are especially complicated and sensitive since they challenge the choices we all make in our everyday lives. The interplay between factors that control our behaviour as consumers and the ways in which companies adapt their business offers, marketing and business plans were discussed from many different perspectives.

In order to bring about long-term changes towards more sustainable lifestyles, many players believe it is now high time to "move up a gear" and make a serious effort to address the aspects of most relevance to them specifically, while the same time initiating further collaboration with other players. This does not stop many players from calling for powerful and long-term political signals: the clearer the goals to work towards are, the more efficient the collaboration will be. Several participants called for clearer directives from the municipalities and government agencies as well as a revised tax system so that the changes initiated will be able to have a wide impact on all areas of society. Those who are at the forefront today often feel frustration over the lack of long-term policy which would create favourable prerequisites for sustainable development.

On the whole, there was a clear shift of interest among the participants from an individual perspective to a system perspective. This is encouraging not only for political decision-makers at national level but also for regional politicians. There are several good ideas and proposals to be found in this report – which are intended not least to facilitate further collaboration between different sectors, e.g. public institutions, private businesses and non-profit organisations.

Politicians and other decision-makers can gather a large amount of knowledge from research on the behaviour, norms and values of consumers. One way of examining and understanding a person's choices and decisions is given the term "nudging", i.e. when the individual is enticed or nudged to choose one thing over another. The research institute Behaviour Insights Team (BIT) in the UK has done many studies on how our behaviour can be changed through "nudging", and Toby Park from BIT gave a much appreciated lecture on this topic.

Nurturing the life-cycle perspective and placing more stringent demands on sustainable production and design was another concrete area to be highlighted, as was the importance of combining digital development with sustainability issues in wise and innovative ways, and ensuring that sustainable development is integrated properly throughout the Swedish education system.

The fact that sustainable lifestyles are a complex and multifaceted area was reflected in all the discussions, stations and presentations. This was why many participants also emphasised the importance of representatives for the many different players and sectors meeting up to be able to tackle the challenges more efficiently. The Workshop's young reporters, who were given a glimpse of all the parallel stations, came to an important conclusion in this regard: the groups in which many different players were represented seemed to be quicker at coming up with more good ideas, and there was more creativity and energy in the room.

With this in mind, it was not surprising that many pointed to the wide spectrum of participants as being a positive factor in itself. Many participants got the chance to meet people and get to know organisations that they had never come across before – “even though I have been working with these issues for so long”, as someone exclaimed during a break. Special mention must be made here of the young participants whose presence added new perspectives and different ways of thinking. Andrea Hvistendahl's art installation entitled “Down to Earth Up to People” was also a way for the participants to share their own experiences and ideas and see how small components can become a larger whole that both inspires and moves others.

During the Workshop several concrete undertakings were also presented which promote the implementation of 10YFP. These are described in more detail in the report and involve:

- A stable structure in the work done by the municipalities to promote sustainable lifestyles – the Swedish Environmental Protection Agency.
- The significance of education for sustainable lifestyles – Uppsala University, SWEDESD, the Swedish International Centre of Education for Sustainable Development.
- Sweden as a host for the international exchange of information on sustainable lifestyles and education – the Stockholm Environment Institute (SEI).
- Utilizing the potential of sustainable lifestyles – KTH, CESC (Centre for Sustainable Communications) and IVL Swedish Environmental Research Institute.
- Public health – A collaboration between county administrative boards, and RUS and the County Administrative Board of Dalarna.
- A national meeting on sustainable lifestyles in Gothenburg November 8–9 2016 – City of Gothenburg.

Bild 1. Den dekorerade ljusgården på Naturvårdsverket, under Verkstadens inledande session. *Foto: Håkan Emilsson.*

Bild 2. Interaktion med publiken. *Foto: Håkan Emilsson.*

Bild 4. Finansmarknads- och konsumentminister Per Bolund talar. *Foto: Håkan Emilsson.*

Bild 3. Deltagare på station 2 spelar spelet "Your Move". *Foto: Kim Scherrer.*

Bild 5. Två av de parallella stationerna. *Foto: Annika Hagberg.*

Bakgrund

I Rio 2012 enades FN:s medlemsländer om att anta ett globalt ramverk av program (10 YFP) för att stärka internationell samverkan för att påskynda omställningen till hållbar konsumtion och produktion globalt. Sedan 2015 ingår 10YFP delmål (12.1) i Agenda 2030, som lyder ”Genomföra det tioåriga ramverket för hållbara konsumtions- och produktionsmönster. Alla länder vidtar åtgärder, med de utvecklade länderna i täten och med hänsyn tagen till utvecklingsländernas utveckling och förutsättningar”.

Naturvårdsverket har tilldelats rollen, som nationell fokalpunkt för genomförandet av 10YFP, vilket innebär att vi ska öka kunskapen om behovet av att ställa om, inspirera till handling samt stärka nationella och internationella samarbeten mellan olika samhällsaktörer mot gemensamma mål.¹ Målen för ramverket på övergripande nivå är att:

- öka takten i omställningen till hållbar konsumtion och produktion
- öka resurseffektiviteten och frikoppla ekonomisk tillväxt från negativ miljöpåverkan
- minska avfallsmängderna och spridningen av farliga ämnen
- bibehålla och skapa nya förutsättningar för jobb och ekonomisk utveckling
- bidra till minskad fattigdom och ökad välfärd

Olika länders förutsättningar att bidra i arbetet varierar stort. Sverige och Japan har tillsammans med WWF International en ledarroll i genomförandet av det globala 10YFP-programmet ”Sustainable Lifestyles and Education”, ett av ramverkets sex hittills beslutade program. Övriga beslutade program för global samverkan är: konsumentinformation, hållbart byggande, hållbar turism, hållbar offentlig upphandling och hållbara livsmedelssystem.

---

¹ www.naturvardsverket.se/10yfp

FN:s hållbarhetsmål 12: Att främja hållbara konsumtions- och produktionsmönster

Delmål för mål 12

- 12.1 Genomföra det tioåriga ramverket för hållbara konsumtions- och produktionsmönster. Alla länder vidtar åtgärder, med de utvecklade länderna i täten och med hänsyn tagen till utvecklingsländernas utveckling och förutsättningar.
- 12.2 Senast 2030 uppnå en hållbar förvaltning och ett effektivt nyttjande av naturresurser.
- 12.3 Till 2030, halvera det globala matsvinnet per person i butik- och konsumentledet, och minska matsvinnet längs hela livsmedelskedjan, även förlusterna efter skörd
- 12.4 Senast 2020 uppnå miljövänlig hantering av kemikalier och alla typer av avfall under hela deras livscykel, i enlighet med överenskomna internationella ramverket, samt avsevärt minska utsläppen av dem i luft, vatten och mark i syfte att minimera deras negativa konsekvenser för människors hälsa och miljön.
- 12.5 Till 2030 väsentligt minska mängden avfall genom åtgärder för att förebygga, minska, återanvända och återvinna avfall.
- 12.6 Uppmuntra företag, särskilt stora och multinationella företag, att införa hållbara metoder och att integrera hållbarhetsinformation i sin rapporteringscykel.
- 12.7 Främja hållbara offentliga upphandlingsmetoder, i enlighet med nationell politik och nationella prioriteringar.
- 12.8 Senast 2030 säkerställa att människor överallt har den information och medvetenhet som behövs för en hållbar utveckling och livsstilar i harmoni med naturen.
- 12.a Stödja utvecklingsländerna att stärka sin vetenskapliga och tekniska kapacitet att utvecklas i riktning mot mer hållbara konsumtions- och produktionsmönster.
- 12.b Utveckla och genomföra verktyg för att övervaka hur en hållbar utveckling påverkar en hållbar turism som skapar arbetstillfällen och främjar lokal kultur och lokala produkter.
- 12.c Rationalisera ineffektiva subventioner av fossila bränslen som uppmuntrar till slösaktig konsumtion genom att undanröja snedvridningar på marknaden, i enlighet med nationella förhållanden. Detta kan till exempel omfatta att omstrukturera beskattningen och utveckla eventuella skadliga subventioner för att avspegla deras effekter på miljön. En sådan politik måste ta full hänsyn till utvecklingsländernas särskilda behov och förhållanden och minimera eventuella negativa effekter på deras utveckling på ett sätt som skyddar de fattiga och de berörda samhällena.

1. Resultat från workshops

Under Verkstaden hölls sju parallella workshops, kallade ”stationer”. Unga frivilliga rapportörer² dokumenterade samtalen under stationerna och plenum-sessionerna. Nedan presenteras några övergripande slutsatser från diskussionerna samt ett urval av idéer och förslag från respektive station. I anslutning till förslagen anges vilka stationsdeltagarna i första hand har valt att rikta förslagen till, men ofta berör förslagen och idéerna fler än dessa aktörer och samverkan behövs. Ytterligare 60 utvalda idéer finns samlade i bilaga 2.

Övergripande slutsatser från diskussionerna

Möjligheten att leva hållbart sker i sammanhang där många aktörers insatser och agerande är betydelsefulla. Såväl små och stora företag som politiker på olika nivåer, myndigheter, forskare, fackliga och ideella organisationer behöver bidra. En återkommande punkt är att strukturer som fungerar hindrande snarare än stödande när det miljö- och klimathänsyn behöver förändras.

- **Politiker måste visa ledarskap nu.** Ett reviderat skattesystem och tydliga direktiv till näringsliv och myndigheter är grundläggande för att vi på samhällsnivå ska kunna röra oss på bred front mot mer hållbara livsstilar.
Politiker
- **Ökad dialog och fler bra ytor för samverkan** behövs mellan myndigheter, forskning, näringsliv, skola och ideella organisationer på lokal, regional, nationell och global nivå, för att dela goda exempel och tillsammans finna nya lösningar som möjliggör mer hållbara livsstilar.
Forskare, ideella organisationer, myndigheter, näringsliv
- **Det ska vara lätt att göra rätt** – inte bara för konsumenter utan för alla aktörer under produktens eller tjänstens hela livscykel. Anamma livscykelperspektiv och strängare krav på hållbar produktion och design.
Kommuner, myndigheter, näringsliv, politiker
- **Stötta och använd forskning om hur beteenden, normer och värderingar** påverkar omställningen till mer hållbara livsstilar, och hur dessa kan ändras.
Forskare, myndigheter, näringsliv, politiker

Livscykel tänk gör valet enklare – om betydelsen av livscykelperspektiv

Hur kan livscykel tänk användas för att göra det enklare för oss att konsumera mer hållbart, både i vår vardag och på jobbet? Livscykelperspektivet används för att förstå produkters och tjänsters påverkan på miljö och samhälle längs med livscykeln: från tillhandahållande av råvaror och tillverkning, till användning och vad som händer efter användning. Deltagarna vid denna

---

² Rapportörerna är omnämnda i bilaga 1 sid. 25.

station arbetade med frågeställningar kring våra val som kunder, konsumenter och medborgare. Med hjälp av livscykelanalyser kan vi få fram mycket användbar information, men räcker det?

1. Sprid användandet av livscykelanalyser för både produkter och tjänster på marknaden, t.ex. genom att allmänt öka användandet av ISO 14040-serien med dess standard för livscykelanalys.

Forskare, näringsliv, politiker

2. Gör det enklare för konsumenten att jämföra olika produkters och tjänsternas påverkan, t.ex. genom att införa en generell CO₂e-märkning. Den kan i framtiden utvecklas till att visa det ”verkliga” priset, som inkluderar skada på människa, samhälle och miljö.

Forskare, politiker

3. Se till att all offentlig upphandling inkluderar livscykelperspektiv.

Forskare, kommuner, myndigheter, politiker, regioner

Jag delar, alltså är jag – om kollaborativ konsumtion och att ”ägodela”

Denna station undersökte vad som ligger bakom både nya och gamla initiativ som går ut på att dela i stället för att köpa och äga. Det diskuterades vilka framgångsfaktorerna och hindren är för att den kollaborativa ekonomin med mindre naturresursanvändning ska kunna etablera sig; vilka som är vinnare och förlorare i en sådan utveckling; och hur olika aktörer kan arbeta tillsammans och med vilka önskvärda konsekvenser.

1. Skapa fler välplanerade allmänna platser, främst i stadsmiljön, som inte förutsätter konsumtion, t.ex. bänkar och bord även utanför parker. Här kan dessutom människor med olika bakgrund mötas och bygga tillit till varandra – som ett steg i att stärka delande/hyrande som norm.

Kommuner

2. Inför bidrag för att dela upp större bostäder i flera mindre hem.

Kommuner, politiker

3. Reformera skattesystemet så att reparationer, delande av produkter, och utbyte av tjänster premieras. Ett exempel är införande av REP-avdrag: skatteavdrag för reparationer.

Politiker

Hållbart digitalt: kombination av två starka trender – om digitaliseringens roll

Denna station fördjupade sig i digitaliseringens potential för att bidra till miljömålen och de nya globala utvecklingsmålen. Diskussionen utgick ifrån beskrivningar av fem olika möjliga framtida IT-samhällen som tagits fram inom ett forskningsprojekt vid KTH. Dessutom presenterades fem olika typer av förändringssätt genom vilka digitalisering skulle kunna bidra till minskad miljöpåverkan: ersätta produkter, transporter, intensifiera användningen av ytor, produkter, etc.; effektivisera processer, etc.; informera för mer hållbara

val; och en vidare samhällsomställning.³ Med detta underlag som inspiration diskuterades hur digitalisering skulle kunna bidra till hållbara livsstilar och vilka åtgärder som skulle krävas för att möjliggöra detta.

1. Inför att myndigheter ska utföra innovationsupphandlingar för t.ex. möten och studieresor på distans.

Myndigheter, politiker, regioner

2. Uppmana Arbetsmiljöverket att modernisera regler för distansarbete för att underlätta minskad klimatpåverkan från transporter.

Politiker, Arbetsmiljöverket

3. Tillgängliggör data om konsumenters beteende och samla in information om produkters fotavtryck, t.ex. genom att uppmuntra företag att öppna sina kunddatabaser för forskare.

Forskare, ideella organisationer, myndigheter, näringsliv

4. Inför skatt på miljö- och hälsofarliga produkter och tjänster, för att visa på deras egentliga påverkan.

Forskare, politiker

5. Starta digitala "communities" med förebilder för hållbara livsstilar. De kan vara öppna för alla intresserade eller riktade till särskilda grupper, såsom ideella organisationer, näringsliv, kommuner, osv.

Ideella organisationer, kommuner, näringsliv

Regional samverkan på riktigt – om regionernas roll för hållbara livsstilar

Stationen handlade om hur regional samverkan kan bidra till arbetet med hållbara livsstilar och hållbar konsumtion. Diskussionen utgick från en förstudie om hur länsstyrelserna som regionala samordnare och nationella myndigheters regionala utförare kan stärka arbetet inom området genom samverkan med både offentliga och privata regionala aktörer. Förstudien hade tagits fram av länsstyrelserna gemensamt och med Dalarna och Gotland som särskilda projektlän. Västra Götalandsregionen och Landstinget Dalarna berättade om hur de arbetar med dessa frågor. Goda exempel, bl.a. Dalarnas nybildade regionala nätverk för hållbar konsumtion, varvades med deltagarnas perspektiv och idéer för konkretisering av regional samverkan.

1. Gör hållbar konsumtion och hållbara livsstilar till en tydligare regional fråga och öka samverkan, inte minst mellan kommuner. Ge länsstyrelserna och andra offentliga organisationer ökad kompetens och mer tydlighet i sina uppdrag att kunna verka för detta.

Ideella organisationer, kommuner, länsstyrelser, myndigheter, näringsliv, politiker, regioner

---

³ Baserat på Höjer, M., Moberg, Å., Henriksson, G. Digitalisering och hållbar konsumtion – Underlagsrapport till fördjupad utvärdering av miljömålsarbetet. Rapport 6675, Naturvårdsverket, 2015.

2. Underlätta mer för hållbar konsumtion och hållbara livsstilar genom samhällsplaneringen, och dra då nytta av synergier mellan miljömässig och social hållbarhet.

Kommuner, myndigheter, näringsliv, politiker, regioner

3. Förenkla för och uppmuntra till etablering av industriell symbios där företag på regional nivå utnyttjar varandras spill som resurs.

Länsstyrelser, myndigheter, näringsliv, politiker, regioner

Staden som katalysator för förändring – om stadens roll för hållbara livsstilar

Denna station behandlade hur aktörer på lokal nivå kan påverka människors beteenden och livsstilar, med Göteborg och Umeå som exempel. Mot bakgrund av beteendevetenskaplig forskning kring värderingar, normer och attityder fick deltagarna diskutera praktiska verktyg och möjligheter för städer att påverka livsstilsfrågor rörande bland annat mat, boende och resor.

1. Uppmuntra kommuner att vara föregångare för hållbar konsumtion, t.ex. genom att minska den egna verksamhetens köttkonsumtion, samt ställa tydliga hållbarhetskrav i kommunens egen upphandling.

Kommuner, politiker

2. Utnyttja möjligheterna inom den fysiska planeringen, t.ex. genom att frigöra ytor för delande av resurser och reparationsverkstäder, samt öka samarbeten med liknande verksamheter som uppmuntrar till mer hållbar konsumtion.

Kommuner, politiker

3. Justera förutsättningar (t.ex. lagar och styrmedel) så att de stöttar städer /kommuner att agera för hållbara livsstilar, t.ex. genom nya ramavtal kring vad kommuner får köpa second hand.

Politiker

Det börjar i skolan – om skolans roll för hållbara livsstilar

Sverige måste utveckla en trovärdig ansats till frågor om konsumtion och livsstilar för att klara generationsmålet, menar regeringen. Men hur får vi frågor om hållbara livsstilar att genomsyra hela skolverksamheten? Denna station handlade om hur det ska gå till att mobilisera och stärka unga människors initiativkraft och framtidstro, och hur unga kan engageras för global hållbarhet genom dialog, debatt och kultur.

1. Lärande för hållbar utveckling (LHU) är en obligatorisk del av den svenska skolans styrdokument. Det är viktigt att detta efterföljs i det pedagogiska arbetet samt i hela skolans organisation. LHU bör bidra med kvalitet i lärande och hela skolans personal ska ges möjlighet att träna sina förmågor att applicera LHU.

Förslag till åtgärder:

- Inkludera LHU-perspektivet i rektorsutbildningen.
- Inkludera LHU-perspektivet i all lärarutbildning.
- Avsätt resurser för att garantera att befintlig skolpersonal kan ges kontinuerlig fortbildning i LHU.

Politiker, Skolverket, Utbildningsdepartementet

2. LHU finns med i skolans styrdokument men prioriteras sällan idag. En viktig orsak till brist på prioritering är att LHU inte följs upp av Skolinspektionen. Skolverkets nuvarande roll för LHU är också alltför otydlig. Andra anledningar till låg prioritering kan vara upplevd tidsbrist och att andra uppdrag konkurrerar med LHU (de två senare anledningarna kan delvis förklaras med bristande förståelse för vad LHU är och hur det kan knyta ihop andra perspektiv – se punkt ett ovan).

Förslag till åtgärder:

- Formulera politiskt grundade direktiv så att lärande för hållbar utveckling implementeras i enlighet med skolans styrdokument (läroplaner, kursplaner och ämnesplaner etc.).
- Integrera hållbar utveckling som en tydlig del av skolans värdegrunder.
- Utveckla processer för att följa upp att detta genomförs.

Politiker, Skolinspektionen, Skolverket, Utbildningsdepartementet

3. Som samhällsinstitution måste skolan vara en viktig förebild för hållbara livsstilar. Det är svårt att skapa engagemang för hållbara livsstilar hos elever och pedagoger om inte skolan föregår med gott exempel och skapar förutsättningar för detta (t.ex. genom hållbar skolbespisning och källsortering).

Förslag till åtgärder:

- Skolverkets utmärkelse Skola/Förskola för hållbar utveckling behöver stärkas. Utveckla nyckeltal som kan användas för att följa upp hur skolorna arbetar med att integrera hållbarhetsfrågorna i hela skolan.
- Involvera eleverna i detta arbete.
- En databas som samlar goda exempel om hur skolan arbetar med hållbar utveckling och livsstilar kan vara ett gott stöd i detta arbete.

Kommuner, politiker, Skolverket, Utbildningsdepartementet

4. Det är viktigt att det som händer i skolan har en förankring med det som händer i övriga samhället. Barn och ungdomar behöver involveras i samhällsdiskussioner om hållbar utveckling för att vidareutveckla sitt kritiska tänkande som aktiva samhällsmedborgare. Låt barn och unga träna sig i att vara aktörer och medskapare av samtiden, liksom avsändare av budskap istället för bara mottagare.

Förslag till åtgärder:

- Samhällsaktörer såsom kommun, näringsliv, kultur, media, NGOs och föräldrar bör bjudas in till närmare samarbete med skolan för gemensamt framtidsansvar. Se t.ex. försöksprojekten som drivits av Boverket och Trafikverket.

Ideella organisationer, kommuner, myndigheter, näringsliv, politiker, Skolverket

Berättelsens makt – om medias roll för hållbara livsstilar

Stationen samlade frågeställningar kring hur en mer hållbar livsstil skulle sätta sina spår i nyhetsrapporteringen, och hur rapporteringen kan ge en skjuts till omställningen. Är det ansvarsfullt att t.ex. publicera bantningstips och recept på drömtårta på samma uppslag? Roller och ansvar diskuterades, samt vilka berättelser som får spridning idag, både i traditionella medier och sociala.

1. Medias täckning av hållbarhet behöver nyanseras. Inte bara forskare, näringsliv och extrema ”case” bör synas, utan även bl.a. kulturliv, humanister och mer vardagliga förebilder.

Media

2. Utlys tävlingar för tidningar, TV-nyheter, radio, osv. om att rapportera om hållbarhetsfrågor. T.ex. kan lokaltidningar rapportera om hur hållbarhetsmålen kan appliceras just i deras område.

Ideella organisationer, media

3. Öppna för att bädda in budskap om hållbarhetsvärderingar i olika medier i form av ”värderingsplacering” istället för ”produktplacering”.

Media, näringsliv

2. Fortsatt arbete – konkreta åtaganden

Ett antal konkreta åtaganden förmedlades under Verkstaden. Dessa bidrar till att stärka genomförandet av 10YFP.

Stabil struktur i kommunernas arbete med hållbara livsstilar

Företrädare från Stockholms stad och Sollentuna kommun lyfte upp behovet av ökad samverkan och en tydlig struktur i arbetet med hållbara livsstilar. Lokala aktörer har stor rådighet att skapa förutsättningar för hållbara livsstilar och kan ha en tydlig och framträdande roll. Kommuner och regioner har kommit olika långt med att koppla konsumtions- och livsstilsfrågor till miljöfrågan och bedömningen är att hastigheten i den nationella omställningen kan växlas upp avsevärt genom utbyte av erfarenheter, verktyg och goda exempel. Redan befintliga nätverk bör utnyttjas såsom exempelvis klimatkommunerna, SKL:s grupper och regionala nätverk. Länsstyrelserna har under senare tid också börjat arbeta med hållbar konsumtion och hållbara livsstilar.

Naturvårdsverket och andra nationella myndigheter kan stödja det lokala och regionala arbetet genom att exempelvis att fånga upp och förmedla behov av lagändringar till regeringen, beräkna samhällsekonomiska konsekvenser, sprida goda exempel och tillhandahålla fakta. Omställningen till hållbara livsstilar kan stärkas genom att vi på olika nivåer verkar tillsammans och kompletterar varandra. Sveriges ledarroll inom det globala 10YFP-programmet för hållbara livsstilar och utbildning skapar möjligheter till internationella utbyten och ömsesidigt lärande.

Åtgärd: Naturvårdsverket avser att, i dialog med kommunala och regionala företrädare, undersöka förutsättningar och former för ökad samverkan mellan kommuner, regioner och myndigheter för att öka takten i omställningen till hållbara livsstilar och konsumtion med utgångspunkt i befintliga nätverk och samarbeten.

Kontakt: Naturvårdsverket

Betydelsen av utbildning för hållbara livsstilar

Global Action Programme on Education for Sustainable Development (GAP) lanserades av UNESCO 2014 och är en internationell satsning på lärande och utbildning för hållbar utveckling med målsättningen att bidra till att frågorna drivs på ett systematiskt sätt i alla länder. Regeringen har utsett SWEDES, ett centrum för lärande för hållbar utveckling på Uppsala universitet, till koordinator för GAP Sverige. Uppdraget är att samordna, stimulera och följa upp nationella insatser. Utöver GAP Sverige, finns en rad andra viktiga aktörer som på olika sätt har ansvar för att driva denna fråga, såsom Utbildningsdepartementet, Skolverket, Skolinspektionen, landets kommuner, forskare samt frivilligorganisationer.

Åtgärd: Som ett första led i arbetet med GAP Sverige genomför SWEDESD en förstudie bland svenska aktörer och organisationer i syfte att strukturera det nationella arbetet, utveckla kommunikation mellan intresserade parter samt sprida information om aktiviteter. Den 7 april bjuder SWEDESD in till en nationell workshop där man bland annat kommer att etablera nationella arbetsgrupper kring de centrala handlingsområden som har identifierats för GAP. I augusti 2016 arrangerar SWEDESD även en internationell konferens med fokus på lärande för hållbar utveckling inom lärarutbildning.

Kontakt: Stefan Bengtsson, SWEDESD, Uppsala Universitet

Att ta vara på digitaliseringens potential för hållbara livsstilar

Den pågående digitaliseringen kan på olika sätt bidra till att skapa förutsättningar för mer hållbara konsumtionsval och livsstilar. Exempel är intensifierad användning av produkter och fordon, optimerad användning av bostads- och lokalytor, bättre och ökad tillgänglighet av miljöinformation. För att ta tillvara på denna potential behöver näringslivet, och kanske speciellt IKT-entreprenörer, utveckla och erbjuda produkter och system som bidrar till ett mer resurs-effektivt samhälle och livsstilar med så liten påverkan på miljö- och hälsa som möjligt. Fortsatt diskussion om hur aktörer kan använda digitaliseringens potential på vägen till hållbara livsstilar, och vad som kan få IKT-sektorn att explicit satsa på detta, behöver föras.

Åtgärd: KTH Centre for Sustainable Communications (CESC), i samarbete med Svenska Miljöinstitutet (IVL), avser att söka stöd från Vinnova för att initiera hållbara livsstilar som ett viktigt innovations- och utvecklingsområde för IKT-entreprenörer och andra företag. Detta kommer att ske med hänvisning till Naturvårdsverkets Verkstad för hållbara livsstilar. Ett inledande ”Green Hackathon” hölls i februari 2016 i samarbete mellan KTH CESC och Sweco.⁴ Ett hundratal personer arbetade i ett dygn 12–13 februari med att ta fram lösningar på fyra utmaningar formulerade av fyra olika organisationer. Dessa handlade om hur sensorer kan användas till att minska miljöpåverkan (Sweco), hur en app för samåkning kan förbättras (Skjutsgruppen), hur miljöpåverkan av hemtjänstens resande respektive mat kan minska (Stockholm Digital Care) och hur bebyggelsen kan göras grönare (Nacka kommun).

Kontakt: Åsa Moberg, IVL Svenska Miljöinstitutet och Mattias Höjer, KTH CESC

Sverige värd för internationellt utbyte om hållbara livsstilar och utbildning

Sverige, har tillsammans med Japan och WWF International, en ledarroll i genomförandet av det globala 10YFP programmet ”Sustainable Lifestyles and Education Programme”. Sverige har därigenom goda möjligheter att som förebild driva arbetet framåt på internationell nivå. Programmet har i nuläget omkring 60 officiella partners globalt inklusive ett antal svenska aktörer däribland Chalmers, SP och Naturvårdsverket.

---

⁴ Mer information om Green Hackathon finns här: <http://smartcities.greenhackathon.com>

Åtgärd: I juni 2016 kommer Sverige att stå värd för två internationella möten inom ramen för 10YFP med fokus på hållbara livsstilar och utbildning. Det första mötet hålls 1 juni på Regeringskansliet och ger en internationell utblick på hållbara livsstilar. Värd för mötet är Miljö- och energidepartementet samt Stockholm Environment Institute (SEI) i samverkan med Ministry of Environment Japan, Institute for Global Environmental Strategies (IGES), WWF International och FN:s miljöprogram (UNEP). I samband med detta kommer Naturvårdsverket att presentera svenska erfarenheter och bidrag till genomförandet av 10YFP, bla resultatet av Verkstaden för hållbara livsstilar. Det andra mötet ”Second Workshop of the Multi-Stakeholder Advisory Committee” 2–3 juni, är ett internt ledningsmöte för FN-programmet.

Kontakt: Peter Repinski, SEI

Folkhälsa

Det hälsofrämjande perspektivet är en viktig del i arbetet för hållbara livsstilar och hållbar utveckling. Mellan miljö och hälsofrämjande finns många synergier, som bl.a. kan stimuleras i samhällsplaneringen och folkhälsoarbetet. En ökad förståelse för sambanden mellan folkhälsomål och miljömål underlättar också samverkan mellan olika aktörer, delaktighet och ledarskap. Konceptet Sju landmärken för hälsa och hållbar utveckling, utvecklat av Landstinget Dalarna, visar synergier mellan miljömål och folkhälsomål och ger en praktisk utgångspunkt för att tillämpa dem. Länsstyrelserna i samverkan (RUS) driver projektet Hälsofrämjande processer som drivkraft för miljömål och hållbar utveckling i syfte att öka kunskapen och ge konkret vägledning för olika verksamheter om hur hälsofrämjande kan användas som drivkraft i arbetet för hållbar utveckling och bredda basen av aktörer i arbetet.

Åtgärd: Att sprida och kommunicera resultatet av projektet hälsofrämjande som drivkraft för miljömål i syfte att sprida dessa perspektiv i arbetet för hållbara livsstilar lokalt, regionalt och nationellt.

Kontakt: Magnus Eriksson, RUS/Länsstyrelsen Dalarna och Johan Hallberg, Landstinget i Dalarna

Nationell samling kring hållbara livsstilar i Göteborg 2016

Verkstaden för Hållbara livsstilar visade på både ett stort intresse och behov att få möjlighet att träffas och utbyta erfarenheter kring omställningen till hållbara livsstilar. Genom ett lösningsorienterat förhållningssätt kan aktörer på olika nivåer tillsammans underlätta för invånarna att leva hållbart. På den lokala nivån finns en stor rådighet över livsstilsfrågor och närheten till invånarna är en fördel i sig. Samtidigt kräver ofta lösningarna samverkan på flera nivåer, från lokalt till globalt.

Åtgärd: Göteborgs stad åtar sig att anordna en ny nationell samling för hållbara livsstilar 8–9 november 2016.

Kontakt: Tove Lund, Göteborgs stad

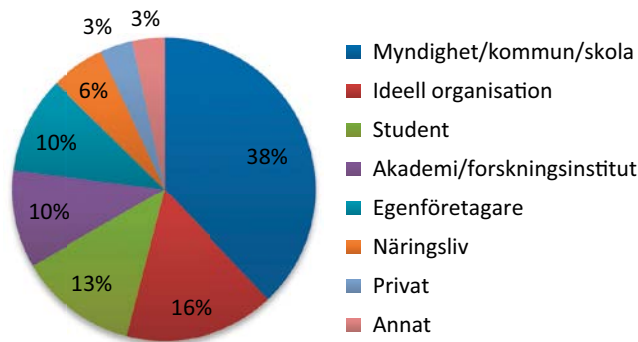

Bilaga 1. Referat från Verkstad för hållbara livsstilar

Inledning

På Verkstaden deltog 140 personer från flera olika samhällssektorer. I figur 1 framgår ungefär hur representationen av olika områden såg ut. I kategorin myndighet/kommun/skola ingår även representanter för länsstyrelser och regioner. Det var alltså en relativt blandad skara som fyllde konferensen, och denna breda mix av personer visade sig vara något av det mest uppskattade med konferensen.

Onsdag 18 november 2015 hälsade moderator **Eva Krutmeijer** de 140 deltagarna välkomna och inledde plenumsession I, assisterad av rapportör Karin Thalberg, kandidatexamen i Global utveckling.

Figur 1. Hur olika samhällssektorer var representerade på Verkstaden.

Naturvårdsverkets generaldirektör **Björn Risinger** var först ut som talare. Risinger berättade om verkets nyutkomna fördjupade utvärdering av miljömålen med 32 prioriterade förslag riktade till regeringen. Förslagen är bland annat baserade på tre fokusområden: hållbart näringsliv, hållbar konsumtion, och hållbar stadsutveckling, och inkluderar bland annat förslag att minska flygets klimatpåverkan och underlätta reparation och underhåll genom ekonomiska incitament.⁵

Risinger åtföljdes av finansmarknads- och konsumentminister **Per Bolund** (se bild 6). Han talade om hållbar konsumtion och produktion, och betonade hur glad han var över dagens stora uppslutning kring dessa frågor. Bolund beskrev regeringens arbete och nämnde bland annat att regeringen i sin vårbudget 2016 kommer att presentera förslag på bredare sätt att mäta välfärd än med bara BNP. Han fick även besvara frågor om tänkbara mål för minskad konsumtion, REP-avdrag för reparationer, samt hur skattesystemet kan behöva ses över när vi rör oss allt mer mot delande istället för individuellt ägande.⁶

⁵ Video: Moderator Eva Krutmeijer och generaldirektör Björn Risinger (från min 09:15), 2015-11-18 <https://www.youtube.com/watch?v=vfpcZoWUqTs&index=1&list=PLgGFtRVUTORTwTQtH2icYb73eVyJZgW82>

⁶ Video: Minister Per Bolunds presentation, 2015-11-18 https://www.youtube.com/watch?v=cPf9_PXp8I&index=2&list=PLgGFtRVUTORTwTQtH2icYb73eVyJZgW82

Bild 6. Finansmarknads- och konsumentminister Per Bolund talar i Naturvårdsverkets ljusgård. Lokalen var dekorerad av konstnär Andrea Hvistendahl. Foto: Håkan Emilsson.

Även nästa talare fick många frågor från publiken: **Toby Park** från brittiska Behavioural Insights Team (BIT); världens första statliga myndighet fokuserad på applicerad beteendevetenskap för att skapa större samhällsnytta av statliga funktioner. Park gav en föreläsning om mjuka värden på individnivå, såsom beteende och värderingar, och beskrev ”nudging” som ett effektivt redskap för beteendeförändringar.⁷ Nudging har växt som koncept även i Sverige de senaste åren och intresset från publiken var stort.

Sist ut var konstnären **Andrea Hvistendahl** som bjöd in deltagarna att bidra till hennes konstverk ”Down to Earth Up to People”. För att visa vilka effekter vår konsumtion och beteende har över hela världen hade Hvistendahl sytt samman begagnade kartor till ett 40 m² stort lappverk, vilket hängde från taket bakom deltagarna. Från himlen av kartor hängde band i olika färger ner, där man kunde läsa ett axplock av miljöfakta från hela världen från de geografiska platser som banden var fästa i. Deltagare ombads att på ett kort fästa en hållbar handling man bidragit med på något av banden.

Från ord till handling – så når vi hållbara livsstilar

Deltagarna fördelade sig därefter på sju workshops, kallade stationer, med teman, stationsvärdar och rapportörer enligt nedan. Stationsvärdarnas planering och processledning, samt rapportörernas idoga antecknande var en grundläggande faktor för skapandet av denna rapport och det fortsatta drivandet av frågorna framåt.

---

⁷ Video: Toby Parks presentation, 2015-11-18 <https://www.youtube.com/watch?v=rsb8I6kxyyM&list=PLgGFtRVUTORTwTQtH2icYb73eVyJZgW82&index=3>

Övergripande åtgärdsförslag, samt utvalda förslag på åtgärder från respektive station anges i resultatrapporten, och ytterligare 60 idéer finns listade i bilaga 2.

1. Livscykelräkning gör valet enklare – om betydelsen av livscykelperspektiv för utvecklingen av hållbara livsstilar
Stationsvärd: Sara Palander, Swedish Life Cycle Center
Rapportör: Axel Eriksson, civilingenjör inom energi och miljö.
2. Jag delar, alltså är jag – om kollaborativ konsumtion och att ”ägodela”
Stationsvärdar: David Collste, Naturskyddsföreningen, och Andrea Hvistendahl, konstnär
Rapportör: Kim Scherrer, civilingenjör inom miljö- och vattenteknik.
3. Hållbart digitalt: kombination av två starka trender – om digitaliseringens roll för hållbara livsstilar
Stationsvärdar: Åsa Moberg, IVL Svenska Miljöinstitutet, och Mattias Höjer, KTH
Rapportör: Håkan Emilsson, civilingenjör inom miljö- och vattenteknik.
4. Regional samverkan på riktigt – om regionernas roll för hållbara livsstilar
Stationsvärd: Magnus Eriksson, RUS
Rapportör: Kristina Hedin, student på Ekoentreprenörsprogrammet för hållbar utveckling.
5. Staden som katalysator för förändring – om stadens roll för hållbara livsstilar
Stationsvärdar: Tove Lund, Göteborgs stad, och Albert Edman, Umeå kommun
Rapportör: Madeleine Eriksson, masterstudent i samhällsvetenskap med inriktning på samhällsplanering.
6. Det börjar i skolan – om skolans roll för hållbara livsstilar
Stationsvärd: Katarina Axelsson, SEI
7. Berättelsens makt – om medias roll för hållbara livsstilar
Stationsvärd: Belinda Hellberg, Supermiljöbloggen
Rapportör: Maisa Young, masterexamen i hållbar utveckling.

Kreativ samverkan

När stationsarbetet var över kom deltagarna tillbaka ut till ljusgården som nu omvandlats till ett kreativt torg med tio hållplatser av varierande innehåll. Deltagarna minglade mellan hållplatserna innan det var dags för middag. Hållplatserna bjöd in till interaktivitet, och fungerade både som inspiration och kunskapskällor (se bild 7–10). Under middagen reflekterade historikern Lars J Lundgren kring arbetet inom livsstil och miljö.

Bild 7. En av hållplatserna på det Kreativa Torget var "Klimatvägen", presenterad av Stockholms stad
Foto: Håkan Emilsson.

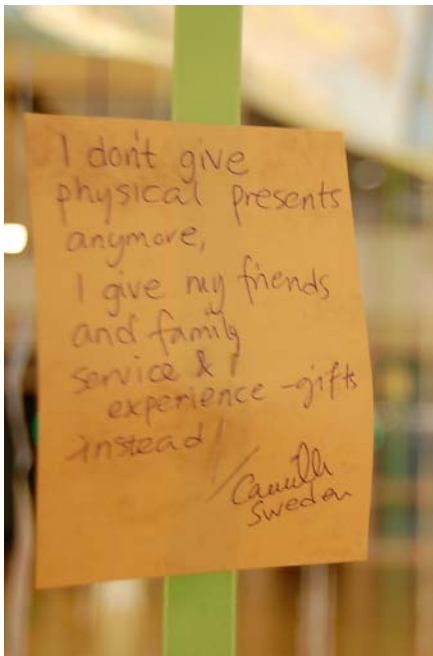

Bild 8. Ett av bidragen till kartkonstverket.
Foto: Annika Hagberg.

Bild 9. Deltagare får nya perspektiv.
Foto: Andrea Hvistendahl.

Bild 10. Deltagare i samtal vid hållplatsen om spelet Future Happiness Challenge.
Foto: Håkan Emilsson.

”Down to Earth Up to People”

Bidra till konstverk om global påverkan av konsumtion och hur våra handlingar hänger ihop.

Värd: Andrea Hvistendahl, konstnär

Future Happiness Challenge

Spela nytt livsstilsspel där valutan är pengar, tid och lycka.

Värd: Carolina Dahlberg, Chalmers

Klimatvågen

Hur många ton CO₂ bidrar din konsumtion med? Plocka ihop och väg på våg.

Värd: Sara Andersson, Stockholms stad

Klimatmatris

Se sammanhang och miljöpåverkan av konsumtion med WWF:s eget verktyg.

Värd: Gitte Jutvik-Guterstam, WWF

Klimatkontot

Prova IVL:s onlineverktyg för att förstå din konsumtions klimatpåverkan.

Värd: Lena Dahlgren, IVL

Frågor & Svar – 10YFP

Ställ frågor om Sveriges arbete med 10YFP.

Värdar: Eva Ahlner, Naturvårdsverket, Peter Repinski, SEI, och Gunilla Blomquist, Miljö- och energidepartementet

Frågor & Svar – Fördjupad Utvärdering

Ställ frågor om Naturvårdsverkets rapport om miljö kvalitetsmålen.

Värd: Annica Carlsson och Hans Wrådhe, Naturvårdsverket

Frågor & Svar – Toby Park

Ta chansen och prata mer med Toby Park.

Värd: Toby Park, Behavioural Insights Team

Ägodela & Modellskolan

Se ny bok om kollaborativ konsumtion och fråga om Modellskolan i Malmö.

Värd: Naturskyddsföreningen

Kunskapskällan

Dela med dig av och få intressant information vid bytesbokhyllan.

Värd: obemannad

Hur går vi vidare?

Dag 2 huserades Verkstaden av Sida och förmiddagen tillbringades i deras hör-sal (se bild 11). Till skillnad från dagen innan var det nu många talare som gav korta presentationer var fram till fikapausen. Därefter fick alla stationsvärdarna

återge vad deras respektive stationer dagen innan hade resulterat i och reflektera tillsammans med publiken. Rapportör för denna plenumsession II var Herman Jacobson, masterstudent i ekonomi.

*Istället för det gamla ”Ta tre, betala för två”
borde vi numera säga ”Ta två, betala för tre”*

– Lars J Lundgren

Hållbara livsstilar – en del i FN:s hållbarhetsagenda

Sessionen inleddes med visning av en ny film från Svanen, samt kommentar av Miljömärkning Sverige AB:s PR- och kommunikationschef **Nancy Holm**. Filmen samlade ett antal röster, kända och okända, och handlade om olika aspekter av hållbar konsumtion och hållbara livsstilar.⁸

Eva Ahlner, svensk fokuspunkt för 10YFP, och Naturvårdsverkets projektledare för den nationella implementeringen, berättade om Naturvårdsverkets uppdrag och hur detta relaterar till FN:s nya hållbarhetsmål, där delmål 12.1 handlar om att genomföra 10YFP. Övriga delmål under mål 12 speglar det svenska arbetet med hållbar konsumtion och produktion väl.⁹

Ahlner följdes av **Peter Repinski**, Stockholm Environment Institute (SEI), som redogjorde för SEI:s arbete med ett av de sex programmen inom 10YFP på global nivå: hållbara livsstilar och utbildning. Sverige genom SEI är en av tre ”co-leads” för det programmet, tillsammans med Japan och WWF International. Repinski bjöd in deltagarna att t.ex. ge förslag på nya aktiviteter inom programmet och bidra med finansiellt och/eller strategiskt stöd.¹⁰

”Vi behöver förmedla att en hållbar livsstil är en åtråvärd livsstil.”

– Peter Repinski

Därnäst på tur var **Viveka Palm** från Statistiska Centralbyrån (SCB), som pratade om vikten av ett solitt och internationellt accepterat sätt att mäta miljöpåverkan av konsumtion på makroskala. Informationen som SCB varit med om att arbeta fram ett system för, liknar den sortens information som kommer av en livscykelanalys – vilket kräver standardiserade indikatorer för miljöpåverkan.

”Om man är ett stort energibolag som kan ta upp fossil energi är det fortfarande lönsamt att göra det idag. Man kan till och med få subventioner för det i många länder.”

– Viveka Palm

---

⁸ Video: Svanens film om 10YFP, 2015-11-19 <https://youtu.be/EpeoOTpg8KY>

⁹ Video: Eva Ahlners presentation, 2015-11-19 <https://www.youtube.com/watch?v=5xCQuScmFyl&index=5&list=PLgGFtRVUTORTwTQtH2icYb73eVyJZgW82>

¹⁰ Video: Peter Repinskis presentation, 2015-11-19 <https://www.youtube.com/watch?v=FiVksY6Fyys&list=PLgGFtRVUTORTwTQtH2icYb73eVyJZgW82&index=6>

Staffan Laestadius, professor emeritus vid Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) och ledamot i regeringens analysgrupp för grön omställning, inledde med att visa ”min generations bidrag till ert problem” i form av en graf med CO₂-utsläpp från fossila bränslen och cement över tid. Men gav därefter flera idéer och scenarier för hur vi kan klara av att hålla oss under 2°C temperaturökning, såsom att sätta ett mål på 4 % utsläppsminskning för varje år fram till 2030. ”Omställningen som måste till måste vara rättvis, lönsam, hanterbar och möjlig – och det klarar vi inte om inte det politiska systemet hjälper till”.¹¹

Susan Iliefski-Janols från Svenska Cellulosa Aktiebolaget (SCA) fick som avslutande presentatör representera näringslivet. Ett råd hon gav var att som företag inte ha en parallell agenda bredvid hållbarhetsmål, utan ha hållbarhet som den enda ledstjärnan. Iliefski-Janols rekommenderade även alla att ställa frågor till sakkunniga på plats om livscykelperspektiv och att företag ska samarbeta mer med forskare för att ta in livscykelanalys på sina produkter och tjänster.¹²

Innan det blev dags för fikapaus fick Viveka Palm, Staffan Laestadius och Susan Iliefski-Janols samlas i ett avslutande panelsamtal på temat ”Ett samhälle i förändring”. Eva Krutmeijer ställde frågor om hur vi som samhälle kan röra oss framåt. Denna fråga antog ett systemperspektiv, där kritiken mot dagens ordning var att det ofta saknas just ett systemperspektiv. Den skatteekonomiska politiken måste ändras i grunden och hållbara företag måste stöttas och uppmuntras att fortsätta utvecklas. Det är lätt att det blir fokus på individens ansvar när konsumtion diskuteras, men att företag och politiker har minst lika stort hållbarhetsansvar höll alla med om. Förändrade affärsmodeller och skatteväxling var några av förslagen, när paneldeltagarna fick den avslutande frågan om vad de skulle göra först om de var finansminister för en dag.¹³

I diskussionen som följde från scenen återkom samtalet flera gånger till frågor kring beteende, normer och konstruktivt ledarskap, inte minst i form av tydliga politiska signaler. Destruktiva normer och ohållbart beteende måste ändras, och idéer för att åtgärda detta saknades inte, men det blev också uppenbart att vi i Sverige kan försöka ägna mer energi åt praktiskt genomförande och mindre åt att diskutera. Samarbeten över organisationsgränser och i nya former och formationer efterfrågades av NGOs och näringsliv lika starkt som tydligare ledarskap och direktiv uppifrån efterfrågades av representanter från kommuner och skolor. Det var även stor efterfrågan på mer utbyte av information, och självklart bättre utbildning så att alla unga får hållbarhet med sig från början.¹⁴

---

¹¹ Video: Staffan Laestadius presentation, 2015-11-19 <https://www.youtube.com/watch?v=Pe1Rf7If6kc&index=8&list=PLgGFtRVUTORTwTQtH2icYb73eVyJZgW82>

¹² Video: Susan Iliefski-Janols presentation, 2015-11-19 <https://www.youtube.com/watch?v=Nc2QUpmr7LA&list=PLgGFtRVUTORTwTQtH2icYb73eVyJZgW82&index=9>

¹³ Video: Panelsamtal ”Ett samhälle i förändring”, 2015-11-19 <https://www.youtube.com/watch?v=1FoPf-pwhlpA&index=10&list=PLgGFtRVUTORTwTQtH2icYb73eVyJZgW82>

¹⁴ Video: Panelsamtal ”Synergier, intressekonflikter och konkreta åtgärder”, 2015-11-19 <https://www.youtube.com/watch?v=10T4quzO8EM&index=11&list=PLgGFtRVUTORTwTQtH2icYb73eVyJZgW82>

Gunilla Blomquist från Miljö- och energidepartementet och **Ulrik Westman** från Naturvårdsverket avrundade konferensen genom att tacka för all inspiration, nya idéer och nya kontakter som de kan ta med sig i sina respektive verksamheters arbete med 10YFP. De uppskattade konferensens roll som plattform för nya möten och att idéer spridits inte bara till departementet och verket, utan även deltagarna emellan.¹⁵

Göteborgs stad åtog sig att arrangera en liknande konferens 2016, med förhoppning om att många av idéerna från dessa två dagar kan konkretiseras allt mer till dess och få stöd att förverkligas.

Bild 11. Dag två fortsatte Verkstaden hos grannen Sida. Foto: Annika Hagberg.

---

¹⁵ Video: Gunilla Blomquist och Ulrik Westman avrundar, 2015-11-19 <https://www.youtube.com/watch?v=S-4QT03LSjc&index=12&list=PLgGFtRVUTORTwTQtH2icYb73eVyJZgW82>

Bilaga 2. Idéer inför fortsatt arbete

Denna bilaga innehåller en förteckning över ett urval av de många idéer som antecknades av rapportörerna som hölls under Verkstad för hållbara livsstilar. Arbetet med hållbara livsstilar berör alla aktörer i samhällets och kräver samverkan för att en omställning ska ske. En hänvisning om vilka aktörer eller målgrupper förslagen i första hand riktas till anges i kolumnen ”vem”. I kolumnen ”När” anges under vilken station respektive plenumsession idéerna uppkom.

Stationerna och sessionerna betecknas enligt följande i tabellen nedan:

- 1 Livscykel-tänk gör valet enklare – om livscykel-perspektiv
- 2 Jag delar, alltså är jag – om kollaborativ konsumtion
- 3 Hållbart digitalt – kombination av två starka trender – om digitaliseringens roll för hållbara livsstilar
- 4 Regional samverkan på riktigt – om regional samverkan för hållbara livsstilar
- 5 Staden som katalysator för förändring – stadens roll för hållbara livsstilar
- 6 Det börjar i skolan – skolans roll för hållbara livsstilar
- 7 Berättelsens makt – medias roll för hållbara livsstilar
- A Session I i plenum första dagen
- B Session IV i plenum andra dagen

Nr	Deltagarnas idéer inför fortsatt arbete	Vem	När
1	Hitta en ”good enough”-nivå på hur noggrann en livscykelanalys (LCA) måste vara, så att företag och myndigheter kan få in mer LCA i sina processer.	Näringsliv Myndigheter	1
2	Låt myndigheter ta ledningen och verka för att t.ex. all upphandling har ett livscykel-perspektiv (LCP). Detta kan leda till att det blir enklare att hitta en ”good enough”-nivå, samt att det ökar medvetenheten om LCA inom myndigheten, hos företag och konsumenten. Då kan företag som ännu inte har anammat LCA se större anledning till att göra det.	Myndigheter	1
3	Lagstifta om att produktionskedjor ska vara transparenta angående social och miljömässig påverkan.	Politiker	1
4	Inför regler om att det vid bokning av flygresor och i reseannonser bör anges storleken av flygresans CO _{2e} -utsläpp.	Politiker Flygindustrin	1
5	Vid bränslepumpen bör klimatpåverkan av det aktuella drivmedlet anges. Nuförtiden finns ju E85, RME, biogas, och olika varianter av diesel och bensin. Då blir det tydligare att det spelar roll vilken påverkan det val man gör får på klimatet.	Politiker Fordonsbränsle-tillverkare	1
6	Klimatpåverkan från tillverkningen av bilar bör redovisas i annonser och som jämförelseuppgifter, t.ex. genom livscykelanalys som kan möjliggöra jämförelser mellan alla typer av bilar och drivmedel.	Politiker Biltillverkare	1
7	Normen måste ändras. Samhällsnormen uppmanar fortfarande till hög konsumtion och att köpa nytt istället för att laga. Värderingar i den grupp en tillhör påverkar hur svårt/enkelt det är att minska sin miljöpåverkan.	Media <i>alla</i>	2

8	Stötta företag/organisationer i alla branscher som vill införa alternativ för den som vill konsumera mer hållbart (second hand-kläder, hyra verktyg, laga elektronik, bilpooler, cykelpooler, etc.). T.ex. kan dialogen förbättras och nyfikenheten ökas mellan detaljhandeln och reparatörer.	Näringsliv Politiker	2
9	Inför producentansvar som sträcker sig genom hela produktionskedjan.	Näringsliv Politiker	2
10	Lagstifta om att göra det svårare att producera uppenbart ohållbara produkter, såsom engångsgrillen, som är svår att återvinna och består av energi- och resursintensiva material.	Politiker	2
11	Underlätta för att få in fler andelsjordbruk, som ett steg i att få konsumenten närmare matproduktionen och höja statusen på jordbruk.	LRF Jordbruksverket	2
12	Inför 6-timmars arbetsdag.	Politiker	2
13	Inför bidrag för att kunna dela upp större bostäder i flera mindre hem.	Politiker byggindustrin	2
14	Stötta och kommunicera forskning kring kollaborativ ekonomi och hållbar konsumtion bättre, och koppla ihop och öka dialogen mellan forskning och industri. Det är nödvändigt för att myndigheter och beslutsfattare ska veta vilka satsningar som ger bra resultat.	Forskare Näringsliv Politiker	2
15	Inför andra mått på välfärd än BNP, för att främja hållbar konsumtion.	Forskare Politiker	2
16	Inför högre skatt på råvaror och lägre skatt på arbete och tjänster.	Politiker	2
17	Justera skattesystemet så att det är anpassat till delande och utbyte av tjänster.	Politiker	2
18	Vi bör tala om "god välfärd" istället för "god tillväxt". Genom att byta ordval kan vi ändra samhällsriktning – med minskad klimatpåverkan.	Kommuner Myndigheter Politiker	2
19	Använd sociala medier för att bryta nuvarande normer. T.ex: Uppdaterar du din facebookstatus om att du är ute och reser lägger facebook till miljöpåverkan för resan.	Sociala medier	3
20	Öka incitamenten för att minska på affärsresor, t.ex. genom att hålla informationskampanjer om hur mycket ett företag sparar på att personalen stannar hemma – och gör det obligatoriskt i hållbarhetsredovisningen.	Politiker	3
21	Inför koldioxidskatt på flygresor.	Politiker	3
22	Inför QR-kod på varuförpackningar med information om varans ekologiska fotavtryck och/eller CO _{2e} -utsläpp.	Näringsliv	3
23	Informera konsumenten i butiken om var maten kommer ifrån, hur den har gjorts, och vem som har gjort den. Se exemplet "Tivolikampanjen".	Matbutiker	3
24	Matleverantörer bör deklarerat hur stort ekologiskt fotavtryck maten har.	Politiker Matleverantörer	3
25	Inför lägre skatt för personer med mindre ekologiskt fotavtryck.	Politiker	3
26	Stötta regioner och länsstyrelser att samordna tillsyn kring hållbara processer bättre.	Myndigheter Näringsliv Politiker Regioner	4
27	Ge länsstyrelserna bättre organisation och ledarskap i sina uppdrag kring hållbar konsumtion – så att de inte behöver förlita sig på eldsjälarna.	Länsstyrelser Politiker	4
28	Sprid goda exempel på hållbara livsstilar på regional nivå.	Länsstyrelser Regioner	4
29	Stötta forskning och sprid mer kunskap om hur beteende spelar in i hållbar konsumtion och vanor.	Forskare	4

30	Regioner med flera bör öppna upp för mer samarbeten med studenter (t.ex. genom Sustainergies) och unga (t.ex. genom Naturskyddsföreningens program Schysst Sommar/Vinter).	Länsstyrelser Regioner	4
31	Stötta kommuner att vara föregångare för hållbar konsumtion, t.ex. genom minskad köttkonsumtion i den interna verksamheten.	Kommuner	5
32	Underlätta ökad samverkan mellan näringsliv och städer/kommuner.	Kommuner Näringsliv	5
33	Ifrågasätt normer och nudga för att minska köttkonsumtion, t.ex. genom att restauranger i kommunen sätter vegetariskt överst, erbjuder vegetariska matkassar, och gör vegetariskt mer attraktivt.	Kommuner Näringsliv	5
34	Låt kommuner genom den fysiska planeringen se till att det frigörs ytor för t.ex. reparationsverkstäder i köpcentrum och bostadsområden.	Kommuner	5
35	Inför nya ramavtal kring vad kommuner kan köpa second hand.	Kommuner Politiker	5
36	Låt kunskap om reparation ingå i skolämnet "hem- och konsumentkunskap".	Skolverket Utbildndep.	5
37	Anordna workshops/tävlingar med unga entreprenörer i affärsidéer som stödjer hållbara livsstilar.	Ung Företagsamhet	5
38	Samla barn och ungas aktiviteter kring skolan för att minska transportbehov, och underlätta för kollektivtrafik mellan skola och fritidsanläggningar.	Kommuner Idrottsföreningar Transportbolag	5
39	Skolinspektionen bör ta ansvar och följa upp att alla skolor implementerar hållbar utveckling i arbetsplanen.	Skolinspekt. Skolverket	6
40	Uppmuntra transformativa lärandeprocesser i skolan för att säkerställa utvecklingen mot hållbar konsumtion och hållbara livsstilar.	Skolverket	6
41	Skala upp det goda arbete som redan görs på många skolor i landet och ge stöd och fortsatt riktning uppifrån så att inspiration och verktyg kan spridas till skolor som behöver mer stöd.	Skolverket Skolinspekt. Utbildndep. Rektorer/skolchefer	6
42	Skolan behöver fler forum liknande Verkstad för Hållbara Livsstilar för att skapa lösningar tillsammans med olika aktörer. Skolan vill bli inkluderad i diskussionerna och vara med och bestämma hur resurserna ska allokeras.	Skola Lärare Rektorer/skolchefer	6
43	För att få tillbaka skolans roll som samhällsfunktion är det viktigt med nationella direktiv, men diskussionen behöver även föras på regional och kommunal nivå.	Regioner Kommuner	6
44	Projekt såsom 10YFP behöver ha lärandekomponenter, så att lärare enklare kan plocka in det i sin undervisning. Det skulle vara bra om det fanns en systematik för hur t.ex. miljömålen, SDGs, och 10YFP ska användas i skolorna.	Naturvårdsverket Skolverket Utrikesdep.	6
45	Beslutsfattare behöver se över strukturen för beslutande och funktion av skolväsendet. LHU är en strukturell fråga.	Politiker Utbildndep. Skolverket	6
46	Driv projekt där eleverna tränar sig i att vara aktörer och avsändare av budskap – inte bara mottagare.	Lärare	6
47	Media bör skjuta dagens norm att tid är det dyrbaraste vi har i en mer miljömässigt hållbar riktning, bl.a. genom att lyfta positiva, konstruktiva exempel och att minska skuldbeläggandet på konsumenten – men prata om konsekvenserna av våra beteenden.	Media	7
48	Media behöver applicera ett medborgarperspektiv istället för ett konsumentperspektiv, och visa att vi kan få positiva upplevelser av andra saker än konsumtion.	Media	7

49	Vi måste visa att alla blir representerade i beskrivningar i medier. Istället för att endast ta fram extrema case eller forskning, så behöver vanliga människor lyftas fram som inspiratörer och positiva exempel.	Media sociala medier	7
50	Utlys tävling för lokaltidningar om att rapportera mest om miljöfrågor	Lokaltidningar	7
51	Skapa möjligheter för humanister och konstnärer att involveras och engagera sig mer i berättandet om hållbar konsumtion och livsstilsfrågor.	Media Kulturaktörer	7
52	Vi behöver arbeta med värderingar: skifta dagens förhärskande värderingar i en mer hållbar riktning, både för oss själva, inom våra organisationer, och i våra organisationers kommunikation utåt.	Alla	7
53	Delandets ekonomi måste regleras för att skapa trygghet för konsumenten. Vi ser en ökande trend av delandekonomi vilket ger upphov till nya affärsmöjligheter och utmaningar tillsammans med miljöfördelar och mänskliga möten.	Politiker	A
54	Inför mål om minskad miljö- och hälsobelastande konsumtion.	Politiker	A
55	Konsumentperspektivet är avgörande för att klara klimatutmaningen, nå miljömålen och uppnå ett hållbart samhälle. Vi måste ha skärpt tillsyn, skarpare sanktioner och ansvarsutkrävande exempelvis gällande vilseledande marknadsföring.	Länsstyrelser Myndigheter Politiker	A
56	Genom att utnyttja kunskapen om människans irrationella natur när det gäller att fatta beslut, och göra små förändringar i inramningen av beslutssituationer, kan vi få till stånd beteendeförändringar som kan generera stora resultat.	Forskare Ideella organisationer Kommuner	A
57	Undersök hur nyanlända människor kan bidra till delningsekonomin.	Forskare Ideella organisationer Politiker	A
58	Hållbara företag ska få behålla och förstärka möjligheten att tjäna pengar, medan skattepolitiken reformeras baserat på skatteväxling och förändrade affärsmodeller.	Politiker	B
59	Vi måste åtgärda bristen på uppföljning och struktur, och istället ha tydligt ledarskap uppifrån och tvärfunktionella samarbeten på samhällsnivå – lokal, regionalt och nationellt. Ledarskap är beroende av klara signaler uppifrån.	Kommuner Myndigheter Regioner	B
60	Samhällsomställningen måste erbjuda en önskvärd framtid av möjligheter, och ske med flertalet perspektiv och en klar framtidsvision.	Alla	B

Från ord till handling – hållbara livsstilar

RAPPORT 6703

NATURVÅRDSVERKET
ISBN 978-91-620-6703-8
ISSN 0282-7298

Resultat från nationell
Verkstad för hållbara livsstilar
18-19 november 2015

Denna rapport redovisar resultatet från en nationell verkstad med syftet att identifiera konkreta åtgärder för hur vi i Sverige ska kunna gå från ord till handling för mer hållbara livsstilar med fokus på den ekologiska dimensionen.

Verkstaden anordnades av Naturvårdsverket inom ramen för myndighetens roll att samordna det nationella genomförandet av det tioåriga globala ramverket av program för hållbar konsumtion och produktion, 10YFP.

Verkstaden samlade 140 deltagare från olika delar av samhället. Plenumsessioner med talare blandades med mingelmöjligheter, interaktiva konstinslag och sju parallella workshops. Engagemanget var stort och resultatet redovisas i denna rapport, dels i form av ett referat från hela Verkstaden, dels i form av förslag till fortsatt arbete och konkreta åtaganden.

